

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Johan van Meurs : een studie over een pionierend orgeladviseur
Brouwer, J.K.G.

Citation

Brouwer, J. K. G. (2016, June 8). *Johan van Meurs : een studie over een pionierend orgeladviseur*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/40120>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/40120>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/40120> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Brouwer, J.K.G.

Title: Johan van Meurs : een studie over een pionierend orgeladviseur

Issue Date: 2016-06-08

INLEIDING

Hoewel vanaf de renaissance orgeladviseurs in Nederland aanwijsbaar zijn, is een studie naar het werk van een individuele orgeladviseur nog maar nauwelijks uitgevoerd. Aan adviseurs als Andreas Veldcamps¹, Gregorius van Dijk² en Jan Besselaar³ is enige aandacht besteed, maar het ging hier om publicaties van enkele documenten, dan wel waren die publicaties meer biografisch en inventariserend van aard en is nauwelijks ingegaan op het kader waarbinnen zij als adviseur opereerden. De inbreng en invloed van adviseurs is daarmee een onderbelicht facet van de orgelhistorie. Hoe is het orgeladviseurschap anno 2015 in Nederland geregeld?

Er is een vereniging van en voor in Nederland werkzame orgeladviseurs, het College van Orgeladviseurs Nederland. Deze vereniging werkt samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de kerkelijke orgelcommissies.⁴ Scholing van adviseurs geschiedt door de STICHTING LANDELIJKE OPLEIDING TOT ORGELADVISEUR, een initiatief van de Katholieke Klokken- en Orgelraad, de Commissie Orgelzaken voor de Protestantse Kerk in Nederland en het College van Orgeladviseurs Nederland.⁵ Momenteel loopt een initiatief om te komen tot een kwaliteitserkenning voor orgeladviseurs.⁶

Vóór de stichting van de Protestantse Kerk in Nederland was met name de Synodale Orgelcommissie van de Hervormde kerk actief.⁷ Bij restauraties van monumentale orgels was ook een rol weggelegd voor de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Een formele opleiding was er in die periode niet. Nieuwe adviseurs leerden het vak in de praktijk. Gaan we nog verder terug in de historie dan komt er een moment dat er op dit terrein kerkordelijk niets geregeld was: het orgeladviseurschap was het domein van degenen die zich als zodanig uitgaven.

Lange tijd is de orgelbouw in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw als dieptepunt in de vaderlandse orgelbouw beschouwd. Dat beeld raakt intussen wat bijgesteld. Juist in die periode werd door verschillende orgelmakers en adviseurs actief gezocht naar de ‘oude orgelklank’. W.J. Diepeveen, voorzitter van de invloedrijke Orgelcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk, stelde in 1996 echter:⁸

¹ Andreas Egbertus Veldcamps (1868-1741). Maarten A. Vente, ‘Andreas Egbertus Veldcamps, drager van Oudhollandse orgeltradities’, *Het Orgel* 64/10 (1968), 257-259 en 64/11 (1968), 296-298.

² Gregorius van Dijk (1816-1894). Frans Jespers e.a. 1985, 35-51.

³ Jan Hermanus Besselaar jr. (1874-1952). Bart van Buitenen 2003, 159-162.

⁴ www.vcom.nl, geraadpleegd 1 mei 2015.

⁵ www.kkor.nl, geraadpleegd 1 mei 2015. In Duitsland bestaat een vergelijkbare opleiding bij de *Ver-einigung der Orgelsachverständigen Deutschlands* in Heidelberg en Ludwigsburg. Diverse Nederlandse adviseurs hebben voor deze opleiding gekozen.

⁶ www.hobeeon.nl, geraadpleegd 1 mei 2015.

⁷ Aangezien Van Meurs tot de Hervormde kerk behoorde, beperk ik mij in dit korte overzicht tot die richting.

⁸ †22 mei 2008, erelid van de vereniging van kerkvoogden.

In de jaren dertig – toen verantwoorde orgeladviezen nauwelijks verkrijgbaar waren – is veel minderwaardige nieuwbouw geleverd. Nog altijd is de kerk opgescheept met honderden onwelluidende, technisch ondermaatse maaksels, waar men nauwelijks nog een kant mee op kan.⁹

Ik vraag mij af of Diepeveens uitspraak ‘nauwelijks verkrijgbare verantwoorde orgeladviezen’ juist is, of dat toch enige nuance op zijn plaats is. Derhalve heb ik onderzoek gedaan naar het werk van de Groningse organist Johannes Bernardus van Meurs (1903-1986) in diens rol van orgeladviseur. Van Meurs had een grote reputatie als opleider en hoewel zelf geen toporganist, heeft hij vele groten in de orgelwereld les gegeven. Daarnaast dirigeerde hij koren en was hij als muziekdocent aan diverse onderwijsinstellingen verbonden. In hoge mate was hij het gezicht van de vele activiteiten die in de Der Aa-kerk plaatsvonden op orgelgebied, zoals de Schnitgerherdenking van 1969, een manifestatie die internationale aandacht trok. Het feit dat hij daarnaast een fors werkterrein als orgeladviseur had, is minder bekend. Hij praatte er weinig over maar kon er, indien hem een en ander op de man af gevraagd werd, enthousiast over vertellen. In het eerste hoofdstuk van dit boek wordt met name op de persoon van Van Meurs ingegaan.

Van Meurs was een van de eersten die zichzelf actief in de hoedanigheid van orgeldeskundige presenteerde: vanaf rond 1930 benaderde hij kerkbesturen om zich in deze rol aan te bieden. Door die aanpak en vanwege het feit dat hij een grote reputatie als opleider genoot en daardoor over veel contacten beschikte, was hij in de jaren 1920-1950 bij veel projecten als deskundige betrokken. Na de Tweede Wereldoorlog ontstonden er kerkelijke orgelcommissies en kreeg ook Monumentenzorg haar rol. In de vooroorlogse jaren was het adviseurschap, afgezien van dat uitgeoefend door de Nederlandse Kloeken- en Orgelraad, het domein van enkele individuen.

Van Meurs had veel contacten met collega's, niet alleen in de regio maar ook daar buiten. Uit gesprekken met oud-collega's uit de stad Groningen, blijkt dat contacten met Van Meurs vrijwel altijd over de gewone dagelijkse dingen gingen. Over zichzelf, zijn muzikale smaak, nieuwe uitvoeringspraktijken of zaken die met het beroep van musicus te doen hadden, liet hij niet veel los. Mogelijk dat hij op den duur toch het verschil in muzikale opleiding ging voelen en zich daarom op dit terrein bewust wat op de achtergrond hield. Uit interviews met deze collega's bleek, dat Van Meurs' werk als adviseur hen geheel onbekend was. Hij praatte er kennelijk niet over. Mogelijk ging hij er van uit dat zijn advieswerk uit de jaren dertig en veertig in de Neobaroktijd toch niet zou worden begrepen.

Zoals ik in het ‘Woord vooraf’ memoreerde, kreeg ik begin jaren negentig Van Meurs' orgelgegevensverzameling in handen. Veel over zijn orgeladvies-activiteiten bleek hij te hebben genoteerd in een aantal schoolschriften, waarin hij ook de disposities en andere informatie vastlegde van instrumenten die hij bij orgeltochten, excursies, in vakanties of bij het spelen van kerkdiensten tegenkwam. Zo voorzag hij voor zichzelf in een leemte, omdat het meest

⁹ Diverse auteurs, ‘Vijftig jaar Orgelcommissie der Nederlandse Hervormde kerk’. Teksten van de voordrachten, gehouden tijdens het symposium van de Orgelcommissie der Nederlandse Hervormde Kerk op 4 oktober 1996 in de Grote of St.-Michaelskerk te Zwolle.

recente boek met orgelbeschrijvingen dateerde uit 1885.¹⁰ Het bestuderen van deze verzameling en de andere door Van Meurs nagelaten stukken, hebben geleid tot dit proefschrift, waarin zijn orgeladviseurschap centraal staat.¹¹ Na een biografische schets komen voor wat betreft het adviseurschap de volgende onderzoeksvragen aan de orde:

- wat speelde er in zijn tijd op orgelgebied?
- wie waren zijn collega-adviseurs?
- hoe verwierf hij zijn opdrachten?
- bij welke orgels was hij betrokken?
- wat was hierbij zijn inspiratiebron?
- hoe ging hij te werk en met wie werkte hij samen?
- volgde hij een eigen koers en zo ja, waaruit blijkt dat?
- in hoeverre heeft hij als adviseur invloed gehad op bijvoorbeeld zijn leerling Klaas Bolt die eveneens orgeladviseur werd?
- tenslotte, is de boven aangehaalde uitspraak van Diepeveen ook van toepassing op Van Meurs?

Van Meurs' gegevensverzameling telt meer dan driehonderd beschrijvingen. Vanaf de achttiende eeuw zijn in Nederland dergelijke verzamelingen uitgegeven en zij vormen veelal een onmisbare schakel in het orgelhistorisch onderzoek. Dat zij van grote historische en muzikwetenschappelijke waarde zijn, blijkt wel uit het feit dat twee van deze verzamelingen door de Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis zijn uitgegeven (in resp. 1906 en 1986) en daardoor beschikbaar zijn gekomen voor groter publiek en voor verder onderzoek.

Het tijdgat tussen de publicatie van Van 't Kruijs' boek in 1885 en de golf van publicaties op orgelterrein die na de Tweede Wereldoorlog op gang kwam, wordt overbrugd door een aantal niet uitgegeven twintigste-eeuwse dispositieverzamelingen zoals bijvoorbeeld die van Van Meurs, van Arie Bouman en van Maarten Albert Vente. Het bestuderen van Van Meurs' dispositieverzameling leverde de volgende onderzoeksvragen op:

- wat is haar plaats binnen de overige gepubliceerde dispositieverzamelingen?
- hoe stelde Van Meurs zijn verzameling samen?
- Van Meurs gaf aan op het gebied van verzamelen een volgeling van Van 't Kruijs te zijn. Kan dat beeld bevestigd worden?

Tenslotte wordt de dispositieverzameling, die ook informatie over een aantal niet meer bestaande orgels bevat, geannoteerd toegankelijk gemaakt. Waar in deze studie wordt verwezen naar een paginanummer tussen blokhaken, betreft dit de paginering binnen Van Meurs' dispositieverzameling (separaat als Bijlage aangeboden).

¹⁰ Marinus H. van 't Kruijs 1885.

¹¹ Deze keuze impliceert dat de vele andere terreinen waarop Van Meurs actief was, in deze studie niet aan de orde komen.

Bij mijn onderzoek heb ik zo veel mogelijk geprobeerd ‘in de huid’ van Van Meurs te kruipen. Als uitgangspunt hiervoor zijn dan ook primair diens eigen aantekeningen genomen. Deze zijn terug te vinden in het Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven, bij familie en bij een aantal orgelmakers. Aanvullend onderzoek in andere archieven is alleen uitgevoerd als daar aanleiding toe was.

Figuur I.1 Van Meurs achter het orgel van de Der Aa-kerk te Groningen, april 1973.
Bron: collectie Hans van Meurs.